

VILD NATUR
HVOR DU BOR

GØR NOGET VILDT

INSPIRATIONSHÆFTE

VORES NATUR

INDHOLD:

FORORD	5
ALMINDELIG BLÅFUGL	6
BÆNKEBIDER	8
FLAGERMUS	10
GÆRDESMUTTE	12
HUMLEBI	14
MARIEHØNE	16
MARKGRÆSHOPPE	18
MOSAIKGULDSMED	20
PINDSVIN	22
SKRUBTUDSE	24
OM VORES NATUR	26
OM ORGANISATIONERNE BAG	28

UDGIVET AF: VILD NATUR HVOR DU BOR en del af VORES NATUR

REDAKTION: KFUM Spejderne

TEKST: Elisa Rasmine Simony

LAY OUT: Ida Kallehave

FORSIDE: Kirstine Mose Schade

TRYK: Narayana Press

OPLAG: 10.000 eks.

FOTO: KATRINE TURNER

FORORD

I den danske natur er biodiversiteten faldende. Det skyldes blandt andet, at den vilde natur har for lidt plads. Sammen kan vi gøre en forskel for vores vilde natur, hvor vi bor. Vi skal gøre noget aktivt for derefter at slå benene op og nyde synet af naturen, som passer sig selv og står i sin reneste og krogede form. Kort sagt, vi skal give plads til vores vilde naboer.

Her i hæftet er der inspiration til, hvordan du kan bidrage til mere liv i den vilde natur, hvor du bor. Gennem leg, læring og aktive tiltag kan du hjælpe dine vilde naboer til mad og boliger. Sammen sætter vi lup over de små insekter i haven, så vi lærer dem at kende og får et indblik i deres vilde, vidunderlige verden. I fællesskab

skal vi rykke Danmark til at være mere vild og grøn. Alle har forskellige forudsætninger for at bidrage til mere vildskab, men selv de små tiltag gør en forskel. Lad urtepotter foran hoveddøren stå vilde og farverige, lad altankassen pryde vild og naturlig, lad gårdhaven være hjem for vilde venner, og lad plænen stå smuk og ukontrolleret.

Vi skal sammen stoppe vores trang til at rydde op, plante græs og lægge fliser. I stedet skal vi nyde den vilde natur, opleve den og lege med den, og vi skal hjælpe den lidt på vej ved at give den plads til at udfolde sig. Sammen skal vi have røde kinder og lytte til fuglene synge og hjælpe biodiversiteten helt derind, hvor vi bor.

Lad os gøre noget vildt.

ALMINDELIG BLÅFUGL

Blåfugl er en iøjefaldende gruppe af sommerfugle med i alt 14 arter i Danmark. Den almindelige blåfugl er en meget smuk og skinnende blå sommerfugl, som pryder den danske natur. Hannen gør sig selv synlig med sin prangende blå farve, mens hunnen varierer mellem at være ensfarvet brun, og brun med en lettere blå farver. Derudover har hun små orange pletter langs vingekanten. Den almindelige blåfugl holder naturligt til på græsland og heder, men den kommer gerne på besøg i haverne for at spise og varme sig. Især hannerne kan flyve vidt omkring.

FOTO: MORTEN DD HANSEN

LAV ET STENGÆRDE

Sommerfugle og mange andre dyr har brug for at blive varmet op af solen. Derfor er det en rigtig god ide at have stendynger, hvor du bor. Gerne et sted, hvor solen tidligt om morgenen rammer stenene og opvarmer dem, og der er fuld sol på hele dagen, så de kan sidde og varme sig. Små stendynger kan gøre meget for insekterne, men du kan også bygge et rigtigt stengærde.

UNDERLAGET: Hvis du vil bygge et stengærde, er det vigtigt at sikre dig, at underlaget kan bære de tunge sten. Forbered underlaget ved at fjerne det øverste lag jord, gerne omkring 20 cm. Er der rødder fra ukrudt eller lignende, er det også fordelagtigt at fjerne dem. Desuden er det vigtigt, at underlaget er forholdsvis plant. Når det er gjort, skal underlaget stemples, så stenene ikke synker, og gærdet falder ned over nogen. Herefter skal du hælde ca. 10 cm nøddesten i hullet, så der ikke kommer til at stå vand i jorden. Stamp nøddestenene, så de er så tætpresset som muligt. Herefter toppes hullets sidste 10 cm med afretningsgrus, som også skal stemples.

BUNDEN: Så er det tid til at bygge. Sørg for at de største sten danner bunden af stengærdet, for at skabe den bedste stabilitet. Bank dem godt ned i underlaget, så de ligger solidt. Det er en fordel at lægge hele bunden, inden gærdet bygges op. Når bunden er lagt, bankes der jord bag hver sten, så det er fæstet så solidt som muligt og de ikke stikker af. Dette gøres kun ved det nederste lag, da hullerne mellem stenene skal bruges til bo og overvintring.

BYG OP: Kombiner sten, som passer bedst muligt sammen. Stenene skal lægges, så den pålagte sten støtter på minimum to sten fra den før lagte række. Det er med til at låse de underliggende sten fast. Det er et langsommeligt arbejde, så sæt god tid af til at bygge og nyde det udendørs puslespil. Husk at måle. Hvis gærdet er højere end 50 cm, skal man søge om tilladelse hos kommunen.

Sørg for, at hældningen ikke er for stejl, så stenene ruller ned. Undgå så vidt muligt at bruge mørtel, da det gør hullerne mellem stenene mindre, og gør at der ikke er plads til så mange forskellige dyr kan gemme sig derinde.

Man kan med fordel plante hjemmehørende urter, som kan tåle sol og tørke, ud i og omkring stenbedet, da der bliver meget varmt og tørt sådan et sted. Det kunne for eksempel være:

Bidende stenurt *Sedum acre*

Smalbladet timian *Thymus serpyllum*

Tjærenellike *Viscaria vulgaris*

BÆNKEBIDER

Vi har ca. 30 arter af bænkebidere i Danmark. Naturens skraldemænd, Nordens kænguru, skovbundens ridder. Kært barn har mange navne. Bænkebidere er meget vigtige for nedbrydningen af de døde plantedele, og nogle også til at omsætte døde dyr. De spiser bladene, som falder og findeler på den måde bladene i bittesmå stykker, som svampe og bakterier kan vokse på. De næringsstoffer, som bladene indeholder, bliver frigjort og holder jordbunden sund.

Bænkebidere er små, grå krebsdyr, der lever i skovbunden og i haver. Den er klædt i et ydre skelet, så for at vokse kryber bænkebideren ud af sit eget skelet, som efterlades som tomme skaller. Kigger du i den vilde naturbund under sten, døde grene og blade, kan du finde bænkebidere - og mange andre små dyr.

FOTO: LARS BRØNDUM

GØR NOGET VILDT OG LAD DET VÆRE

Langt de fleste jorde i Danmark er meget næringsrige, men mange af de danske urter og blomster, som insekterne skal bruge, trives bedst på næringsfattige jorde.

Hvis du vil have mere natur og liv i din have, skal du derfor fjerne næring fra haven, for eksempel i form af afklippet plantemateriale, og det kan bænkebidere faktisk hjælpe dig med. Fjern græsafklip og plantemateriale fra græsplænen, staudebedet eller hækken, og læg det ind under skyggefulde buske og træer i haven eller på kompostbunken. Derved laver du det bedste lille habitat til dine bænkebidere, som kan bryde det ned til helt fine dele og gøre næringsstofferne klar til at blive brugt igen. Det vil hjælpe træerne med at vokse, fordi træerne vil binde næringsstofferne i deres rødder og grene, så det bliver fjernet

fra havens jord. Sådan vil bænkebidere hjælpe med at få næringen væk fra de områder i haven, hvor det ikke er gavnligt.

Skab en oase for dig, bænkebidere og de andre vilde naboer. Indret et sted, hvor du kan lade den vilde natur komme til, og se hvordan dyr og planter flytter ind. At bidrage til mere vild natur, hvor du bor, er et aktivt tiltag, som du gør nu og her. Når først det er etableret, så skal det bare have tid til at udfolde sig. Det giver dig tid til at læne dig tilbage og bruge den vilde natur, som er omkring dig. Tag en pause, lad op og nyd at være sammen med naturen og se den blomstre. Hver af årstiderne har noget forskelligt at vise. Hvad enten det er forårets spiren eller sensommerens "Gyldne farver og sensommerbrise" (Sensommervise: Finn Jørgensen), som fylder hjertet.

NORDENS KÆNGURU

Når bænkebidere skal formere sig, så bærer hunnen æggene rundt på maven. Når æggene klækkes, sidder de små unger på undersiden af hunnen, som på den måde transporterer dem rundt.

VIDSTE DU AT:

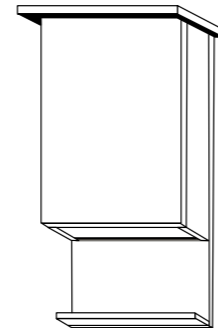
Bænkebidere har i tidernes morgen forladt vandet og er blevet til et landdyr, men den er stadig afhængig af, at der er fugtigt, hvor den bor for at kunne ånde. Bænkebidere har udvendige lunger, som sidder under bagkroppen. Bænkebidere kan blive op til fem år gamle.

FOTO: LARS BRØNDUM

FLAGERMUS

Der findes ca. 17 arter af flagermus i Danmark. Flagermusen går i dvale om vinteren og har brug for gode overvintringssteder som store, hule træer. Den kan også godt lide at slå sig ned på lofter og i udhuse samt i gamle redekasser, hvor der er dejligt lunt gennem hele vinteren. For at holde mest muligt på varmen, pakker den sine vinger omkring sig, som en sovepose og stimler tæt sammen med andre flagermus. De lever i kolonier, så de har brug for god plads. De bliver tit boende samme sted. Faktisk er de utroligt loyale naboer. Flagermusen findes både på landet og i byens parker. Tag på tur i skumringen eller i måneskinnet og oplev flagermusen jage.

BYG EN FLAGERMUSKASSE

Har du ingen hul træstamme, men vil gerne hjælpe flagermusen, så kan du meget passende bygge en flagermuskasse. Find inspiration i KFUM-Spejdernes aktivitetsdatabase på www.spejdernet.dk

FORÆLD ET TRÆ

Du kan hjælpe til med at lave gode levesteder til flagermusen. Det bedste levested for flagermus er gamle hule træer. Så lad først og fremmest være med at fælde dine gamle træer. Man kan også veteranisere træer i sin have. Hvilket vil sige, at man beskadiger dem uden at slå dem ihjel. Med den metode, så laver man hulheder, hvor flagermusen kan overvinde. Det samme kan en masse andre arter som blandt andet mariehønen og nældens takvinge. Et veteraniseret træ kan også give hjem for trælevende biller, svampe og bier. Det giver også plads til fuglereder, og er i det hele taget noget, som naturen mangler rigtigt meget.

Veteranisering er et fysisk indgreb, der udføres med en sav, en boremaskine eller en hammer og mejsel alt efter, hvor stort træet er. Indgrebet fremskynder dannelsen af de hulheder, som normalt ville opstå ved blandt andet vejrets påvirkning. Hvis man vil lave store indgreb, skal man have hjælp af en der ved noget om veteranisering og motorsave, for der er en masse regler, og det er ikke ufarligt. En måde, man kan veteranisere sit træ på, er ved at skære nogle dybe spor i stammen. Lav nogle stykker vandret. Lav dem lidt brede ved at lave to spor ved siden af hinanden og tag det imellem ud. Man kan også bore store og små huller i træet. Sav en gren af træet og lav et hul ind i det åbne stykke, som indgang til en hulhed. I det hele taget så lad være med at skære grene pænt

af, det er bedre at brække grene af, eller i hvert fald det sidste af grenen, så den afskårne stump står med tapper. Det kan nemlig få svampe og andet godt til at slå sig ned og begynde at hjælpe med at lave flere hulheder. Træet vil på (lang) sigt lave en skorpe over de tynde snit, så kun hulheden er tilbage. Derfor hvis du gør det på hurtigt voksende træer, som eksempelvis rød, pil og elm, så får du hurtigere pæne resultater, og træmassen er også nemmere at skære i.

En anden måde at hjælpe naturen i haven er at lade de gamle frugttræer stå. Ganske vist giver de måske ikke længere den mængde frugt som tidligere, men træet fungerer som hjem for mange arter, og som skjulested eller jagt- eller sangplatform for andre. Hvis du alligevel bliver nødt til at fælde et træ, så lad en 2-4 meter høj stub stå, og lad den forgå lige så langsomt. Især træstubbe, der står i solen, er værdifulde levesteder.

Når du gør området, hvor du bor, mere vild, vil din have også skifte udtryk. Den er anderledes, end den plejer, men det er godt for mange arter. Hylt dit træ og det vilde, giv træet navn, giv flagermusen et "her bor jeg" skilt og pynt dit træ med klatreplanter. Plant eksempelvis alm. gedeblad (kaprifolie) eller vedbend (efeu), som kan vokse op ad stammen, eller hæng fuglekasser op, hvis du ikke synes, at stubben pynter nok i sig selv.

GÆRDESMUTTE

Gærdesmutten er Danmarks næstmindste fugl, men den sangfugl med den kraftigste stemme i forhold til sin størrelse. Den er lille og rund med en karakteristisk strittende hale. Den lever af insekter hele året, så du ser den sjældent ved fuglebrættet. Jo flere insekter du har i haven, desto bedre mulighed har du for at få fint besøg af gærdesmutten.

Gærdesmutten kan tit ses i naturen, hvor du bor, hvis der er noget tæt krat og vand i nærheden. Dens rede er kugleformet og på størrelse med en lille håndbold. Hannen bygger flere reder af mos, visne blade, græs og grene, som den præsenterer for hunnerne. Hunnen vælger den bedste rede at flytte ind i. Hannen kan have flere hunner rundt om i territoriet, men han hjælper alle med at samle føde til ungerne.

FOTO: MORTEN DD HANSEN

REVL OG KRAT

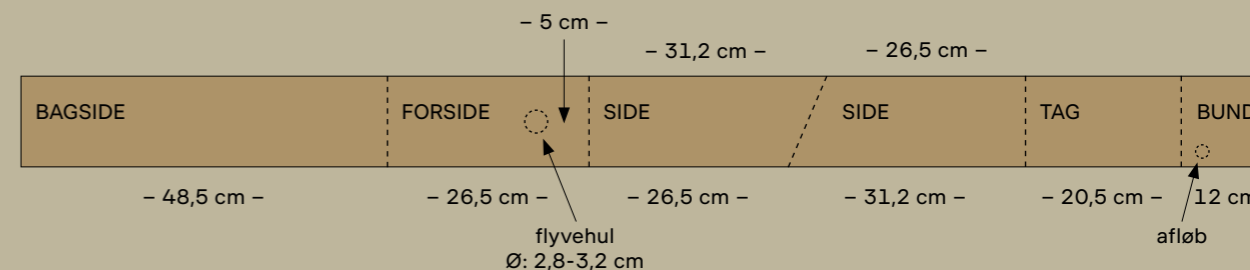
Da gærdesmutten er så lille, kan den komme til, hvor de større fugle ikke kan være. Hvilket gør, at den kan konkurrere med de store. Derfor skal man sørge for, at den lille fugl har et sted at gemme sig. Ved at lave et krat, så sørger du godt for din lidt støjende, men meget underholdende, nabo.

Et krat må godt se lidt vildt ud med grene og kviste, som stikker ud, og under krattet må der gerne ligge grene, blade og kvas. Det giver de vilde naboer ly og læ, og hvis man vælger de danske arter giver det også en masse pollen og nektar til insekterne. Det kunne eksempelvis være pil, hassel og slåen, som blomstrer i det tidlige forår. Hvidtjorn, fuglekirsebær, løn, tørst, ribs og solbær, som blomstrer midt på foråret. Eller navr, kvalkved, hyld og småbladet lind, som blomstrer i maj-juni. Hvis du klipper krat eller hæk ned, skal du gøre det i løbet af efteråret og vinteren, hvor der ikke yngles.

Det kan også lade sig gøre at lave et mini-krat på en altan i krukker alt efter, hvor stor en altan du har. Et mini-krat kan skærme altanen for vind og sol, men du skal gå efter hårdføre planter, da altanen ofte har

et barsk klima. Gode planter her er eksempelvis pil, hvidtjorn, hyld og skovfyr (ikke bjergfyr – den er invasiv i naturen). Det vil give en lang blomstringstid og lidt ly og læ – også om vinteren.

Du kan også bygge en fuglekasse og hænge i naturen, hvor du bor. Også ved altanen. Ganske vist er det ikke gærdesmutten, som bliver din vilde nabo, men en anden nabo i fjerdragt som fx blåmejser og skovspurve. Byg en fuglekasse efter målene. Hæng med fordel kassen ved siden af altanen, for at sikre kassen lidt mere ro, og så du undgår fugleklat-ter på havemøblerne. I haven kan de hænges op på træer og husmure. Byg en klassisk fuglekasse efter målene vist på billedet. Der skal bores et lille hul i bunden af kassen, så regnvand kan løbe ud, hvis ikke kassen er helt tæt. Du kan gøre kassen mere tæt ved at bruge tagpap. Når du sømmer kassen sammen, skal der være ca. 11 cm af bagsiden både over og under kassen. Flyvehullet i skovspurvens redekasse skal være 3,2 cm i diameter, til blåmejser skal hullet kun være 2,8 cm. Husk at gøre fuglekassen ren en gang om året, når fuglen har forladt den.

HUMLEBI

Du har måske hørt historien om, at humlebien teoretisk set ikke kan flyve, men den ved det bare ikke. Det er en røverhistorie. Humlebien kan dreje og vinkle sine fire vinger, så de bærer den mere effektivt – ligesom en helikopters rotorblade.

I Danmark har vi ca. 29 forskellige humlebi arter. De lever i kolonier og behøver masser af mad og gode redesteder. Nogle arter laver rederne over jorden, andre arter laver deres reder under jorden. Fælles for arterne er, at de er gode til at bestøve blomster og buske, og de er en gave for din have.

SID I BLOMSTEN SOM EN DRONNING

Humlebie lever i kolonier og sætter stor pris på planter med meget nektar og især pollen. Hver humlebi skal spise og samle mad ind flere gange hen over sæsonen, for at kunne bygge bo og lave små madpakker, kaldet bikager, til både larverne og den nye dronning.

Dronningen er enårig, så hun dør om efteråret, efter hun har sikret den næste generation. Når den nye dronning bliver udklækket i løbet af sommeren, skal hun nå at spise en hel masse, så hun kan blive stor nok til at overvintre indtil næste forår. Når hun kommer frem i foråret, skal hun igen spise en masse for at lave den nye koloni. Senere kommer den næste dronning til, som skal blive stor nok til at overvintre, så derfor er det vigtigt, at man har blomster i haven fra det tidlige forår helt til det sene efterår.

FARVERIGE MÅNEDER

Humlebien har brug for at kunne komme til næring fra forår til efterår. For at sikre føde til dine humlebie, skal du plante vilde og søde blomster. Hvad enten det er et bed ude i (gård-)haven, på terrassen eller på altanen, så er det vigtigt, at planterne indeholder meget nektar og pollen. Mange af de forædlede sorter indeholder ikke helt så meget føde til humlebien og dine andre vilde naboer, som de vilde arter, så sørg for, at det er danske urter og planter, du sår. Det er også en god idé at lade rodebunker af visne blade ligge, lade gamle fuglekasser hænge, hav døde stammer og brændestykker liggende og lav stenbunker, som din vilde nabo kan bo og bygge reder i.

FORSLAG TIL DANSKE URTER OG PLANTER

DANSK NAVN	FORÅR	SOMMER	EFTERÅR
Erantis	●		
Krokus	●		
Kodriver	●		
Martsviol	●		
Vorterod	●		
Mælkebøtter	●		
Anemone	●		
Forglemmigej	●	●	
Engkarse	●	●	
Løgekarse	●	●	
Blåhat		●	
Musevikke		●	
Slangehoved		●	
Kongepen		●	
Merian		●	
Timian		●	
Vild gulerod		●	
Kællingetand		●	
Rødkløver		●	●
Røllike		●	●
Hjortetrøst		●	●
Rejnfan		●	●
Sankthansurt			●
Vedbend			●
Asters			●

MARIEHØNE

Der er ca. 50 forskellige arter af mariehøns i Danmark. Deres flotte farver og smukke prikker gør dem elskede blandt børn. Men farverne fortæller også rovdyr, at mariehøns er lidt giftige og smager dårligt. Mange mariehøns er selv rovdyr og kan som ene marolle fortære hele kolonier af bladlus. Finder du bladlus i haven, så se om der er en lille koksgrå larve nogle gange med orange pletter – det er mariehønens larve. Andre slags mariehøns spiser vilde planter, græs eller pollen, og nogle er svampeædere. Derfor er det godt at have en masse forskellige planter i haven til alle de forskellige slags mariehøns og deres fødekilder. For at gøre plads til mariehønen, skal du bandlyse al gift. Derudover er træer (gerne gamle) med sprækket bark, brændestakke og stengærder gode at have, så mariehønen har et sted at overvintrere.

De år, hvor vi har særlig mange mariehøns, kommer af, at det året før har været en varm sommer efterfulgt af en mild vinter, for så er der en masse mad til dem.

FOTO: MORTEN DD HANSEN

BYG ET INSEKTHOTEL

Mariehønen og mange andre insekter skal bruge steder at lægge æg. Nogle bygger endda reder om sommeren, og mange skal bruge et sted at overvintrere, hvis de lever længere end sommersæsonen. Derfor kan det være en god ide at bygge et insekthotel i haven. Et insekthotel kan næsten bedst forklares som en stor samling af levesteder på et lille areal. Det er vigtigt, at hotellet er af en god størrelse, ellers fungerer det dårligt som overvintringssted. Det er derfor også vigtigt, at "værelserne" er opbygget af forskellige materialer, og at man laver en helt masse små beskyttede og velisolerede hulrum til insekterne, for det er dem, der fungerer som værelser på hotellet. Byg en ramme af nogle gamle brædder, en stor kasse, (flere) små kasser, paller eller lignende. Vælg den størrelse som passer til den vilde natur, hvor du bor. Der gælder én regel med insekthoteller: jo større hotel, des bedre, det må gerne være over 50x50x25 cm, for at det batter noget, og meget gerne være over 100x100x45 cm, hvis du har plads. Sørg for, at det er en vandtæt tagbeklædning, så alle materialerne

ikke ligger og bliver våde, man kan evt. stille hotellet under et tagudhæng et sted, så det står helt i tørvej. Lav rum inde i rammen og fyld rummene med det indhold, som du ønsker i dit personlige insekthotel. Gå en tur i haven, i skoven eller på stranden og få samlet spændende materialer.

Insekthotellet kan være et kunstværk i sig selv, så hvis du vil have et mere dekorativt insekthotel, så er det kun din fantasi, som sætter grænser. Insekterne går ikke meget op i udseende, men mere i indretningen. Placer gerne hotellet så forsiden bliver varmet op af eftermiddagssolen, mod sydøst.

INSPIRATION TIL MATERIALER:

Løv- eller nåletræ i forskellige størrelser

Halm/hø

Tagrør/siv

Hule plantestængler

Bark

Kogler

Grene og kviste (mariehønens favorit)

Bambus

Gamle mursten med huller

Skifferstykker

Gamle drænrør i sten.

Rørstumper i metal eller plast.

Urtepotter i ler

Uld

MARKGRÆSHOPPE

Der er ca. 20 arter af markgræshopper. Hannerne har en meget fin kaldesang, der kan høres i det lange solbeskinnede græs på en varm sommerdag. Sangen, som den frembringer ved at gnide sine bagben mod vingerne, er karakteristisk for den specifikke art. Markgræshoppen søger ly fra dens mange fjender ved at sidde helt stille i det høje græs. Hvis det ikke virker, kan den springe langt ved hjælp af sine kraftige bagben og svæve væk ved hjælp af sine vinger.

Hunnen lægger sine æg i jorden i sensommeren, hvorefter æggene klækker i foråret. Derfor er det vigtigt, at man ikke forstyrrer jorden for meget og graver i løbet af efteråret og vinteren, da det kan ødelægge æggene.

HØJT GRÆS OG VILDE URTER

Måske har du hørt om "den bedrøvede græshoppe" af Piet Hein. Historien fortæller om en græshoppe, som har lært at læse. Den sidder nu fanget på græsplænen, da den "har fundet en tekst hvor der stod – græsset må ikke betrædes".

De kortklippede græsplæner er et grønt ørkenlandskab sammenlignet med, hvad der kan leve i et mere naturligt græsland, hvor græs og urter får lov til at vokse sig langt og kun slås få gange om året, og slet ikke slås i sommerperioden, når urterne blomstrer.

Vi skal lade græs og urter vokse sig lidt vildere og dermed give de vilde naboer steder at gemme sig. Planter kan også vokse sig vilde i vilde altankasser og potter med danske urter eller højt græs. Har du mere plads, så genovervej, hvor meget kortklippet græs, du har brug for. Gør i stedet plads til dine vilde naboer ved at skabe et græsland eller en vild urtehave, meget gerne i solen, så det bliver varmt og lækkert.

Et græsland skal modsat en græsplæne ikke gødes, men udpines. Livet i jorden tåler ikke for meget god havegødning, og det gør de mest trængte planter i dansk natur heller ikke. Derfor skal al græsafklip fjernes fra græsplænen. Det gør sig til gengæld rigtig godt i køkkenhaven, under frugttræer og buske eller på komposten.

Man kan hjælpe diversiteten lidt på vej ved at så vilde blomsterfrø ud i muldvarpeskud og andre huller i plænen. Det er en god ide at slå græsset med le, da det er meget skånsomt for livet i græsset, men man kan også bruge en trimmer, eller græsslåmaskine, hvis den kan trække det lange græs. Et næringsfattigt græsland kan man nøjes med at slå et par gange om året. Dels i det tidlige forår, og dels efter at urterne er afblomstret sidst i september. Ved efterårsklipningen er det en god ide at lade afklippet ligge et par dage, så frøene kan falde ud, inden man fjerner det.

I haver med mere næringsrige forhold, vil det være svært for de fleste urter at konkurrere med græsset. Det er vigtigt at huske på, at selv langt græs er bedre end kort græs, og hvis man over tid slår græsset og fjerner det, vil man langsomt udpine jorden så flere urter vil kunne komme til. Hvis man slår forskellige steder hen over hele vækstsæsonen, kan man hurtigere få fjernet næringen. Man skal bare lade være med at slå det hele på en gang, for så fjerner man alt ly og læ, og blomsterkilder til de dyr der allerede har indfundet sig. Dog skal man indstille sig på, at hvis man har meget næringsrig jord, tager det flere år at udpine. Det kan hjælpe at strø kalk ud, hvis der er meget næringsrigt, da kalk binder næringsstoffet fosfor, hvorved fosforen bliver utilgængelig for planterne, og så er det lige meget hvor meget kvælstof, der er til stede.

MOSAIKGULDSMED

Den store blå mosaikguldsmed er utrolig smuk og et af de største insekter, vi har i Danmark. Den lægger sine æg i et vandhul, hvor hunnen sætter æggene fast i plantevæv i vandkanten. Æggene klækkes først foråret efter. Guldsmeden udklækkes ikke som guldsmed, men begynder sit liv som en lille larve, også kaldet en nymfe, der lever i vandet. De små nymfer er dygtige rovdyr, der ligger på lur i vandet, inden de skyder frem og fanger byttet. Når der skal ske en forvandling fra larve til guldsmed, kravler larven op på land og sætter sig på en stængel, og bryder ud af sin nymfeskal som en færdig guldsmed med vinger.

FOTO: LARS BRØNDUM

BYG EN DAM TIL DIN MOSAIKGULDSMED:

Der er flere måder at bygge en dam på. Enten kan man købe en færdigstøbt dam, som skal graves ned, eller man kan selv grave den form, som man ønsker og dække bunden med damfolie, så vandet bliver i dammen. Dammen skal gerne have tre forskellige niveauer, for at minde mest muligt om en naturlig sø:

- Første niveau med lavt vand på 0-25 cm, hvor der plantes sumplanter. Her lægges der sten/grus, som holder damfolien oppe. Det er rigtigt fint, hvis den lave ende af søen ligger mod nord, for så kan solens stråler rigtigt opvarme det lave vand tidligt på sæsonen. Det er også en ide at lave en sten-sætning på den nordlige ende. Det hjælper også til med opvarmningen, da det reflekterer solen ned i vandet.
- Andet niveau med en dybde på 25-50 cm. Her plantes der til med de planter, der vokser på lidt dybere vand, se nedenfor.

VIDSTE DU AT:

Vand på altanen også er en god idé for de forskellige flyvende naboer. En lille skål eller et fad er perfekt. Du skal sørge for, at fugle og insekter kan sidde på kanten. For at undgå drukneulykker for insekterne, så lad et lille stykke træ flyde i vandet. Man kan også sagtens have et par vandplanter til at vokse i det lave vand, men man skal sørge for at tage dem ind for vinteren.

- Det sidste niveau skal mindst være et sted mellem 75-100 cm. Det er vigtigt, at det ikke bliver lavere, hvis der skal være nogenlunde frostfrit om vinteren.

Når kanten er gravet, så læg en plade eller et bræt og mål med vaterpas, så du ved at kanten ligger vandret hele vejen rundt. Man kan bruge det opgravede jord til at gøre kanten højere. Hvis du laver vandhullet større end 100m², skal du huske at søge tilladelse hos kommunen, ellers er det ikke nødvendigt. Husk at tjekke om, der er rør og kabler i jorden. Gå uden om dem, når du skal grave. Så er det ellers bare at komme i gang. Det er en god ide at lade være med at putte guldfisk i vandet, de er nemlig også gode til at spise alle de dyr, som guldsmedens nymfe skal leve af.

FORSLAG TIL VANDPLANTER:

Nøkkerose *Nymphaea alba*

Krebseklo *Stratiotes aloides*

Gul åkande *Nuphar lutea*

Frøbid *Hydrocharis morsus-ranae*

Skeblad *Alisma plantago-aquatica*.

FOTO: ALBERT STEEN-HANSEN

PINDSVIN

Pindsvin er et lille pattedyr og virkelig hyggelig at have i haven. Det er sødt at se på og nemt at høre, når det maser sig rundt i haven. Der kan godt leve flere pindsvin i én have.

Pindsvin foretrækker forskellige insekter som græshopper, tusindben og biller, men er også glad for snegle. Vilde hjørner – gerne fugtige og skyggefulde med visne blade og kviste, som insekter og smådyr lever af – er guf for pindsvinet. Det er vigtigt for pindsvinet, at der er adgang til drikke-

vand i nærheden af, hvor det bor. Har du en have-dam, så skal du sørge for, at det kan komme til at drikke af dammen, men pindsvinet skal også kunne komme op, hvis det falder i.

Da det lever i krat og åbent land, kan villahaven sagtens tiltrække pindsvinet. Dog kun hvis der ikke er alt for opryddet, da det skal have steder at gemme sig og steder at bygge sin rede, og her foretrækker det kvasbunker, der ligger i ly og læ som under krat og buske.

LAV ROD, LAV ET HJEM

Vær vild og rod lidt i naturen, hvor du bor. Ved at lave en god kvasbunke i det uforstyrrede hjørne, så hjælper du biodiversiteten positivt. Lav en flot kvasbunke. Det er en hjælp for dine vilde naboer og bidrager til et rigt dyreliv. Kvasbunken skaber hjem til dit pindsvin og tiltrækker insekter og smådyr, så den fungerer som et foderbræt for dit pindsvin. Det er bedst, hvis bunken ligger i ly og læ, fx under en busk, så det er okay at gemme kvasbunken væk i skyggen og lade den passe sig selv. Kvasbunken skal gerne være vandtæt nederst, så du skal lave en god stor bunke, for at sikre den holder vandet ude hele vinteren. Materialet begynder at formolde lige så snart man laver boet, så det er bare med at komme i gang, og at lade den ligge de næste mange år og bygge ovenpå.

Pindsvinet overvintrer normalt i kvasbunkerne, men

vil også gerne bruge et pindsvinehus. Har du en gammel kasse eller lignende, så er det en nem løsning til hulen. Dog er det vigtigt, at man vælger en solid kasse, som kan holde til presset fra bunken af grene, som skal dække kassen. Hulen skal gerne placeres lidt højere end indgangen, så der ikke løber vand ind i hulen. Dæk pindsvinehuset godt med grene og blade for isolering, og sæt den i et skyggefuldt område.

- For at sikre, at ræven ikke kan komme til pindsvinet, må åbningen ikke være for stor. Den skal ca. være 10 x 15 cm.
- Der må ikke være nogen bund på hulen, da pindsvinet skal kunne grave sig lidt ned, når det skal overvintre.
- Hulen må ikke være for stor, så er den svær at holde varm. Den skal ca. være L 40 x B 30 x H 30 cm.

HVAD SKAL DU (IKKE) GØRE:

- Pindsvin flytter hjemmefra, når de er seks uger gamle, så selvom din vilde nabo ikke vejer mere end 200-250 g, kan den godt klare sig. Lad du den bare snøfte rundt og hygge sig – også selvom den er lille.
- Pindsvin kan IKKE tåle mælk, det giver dem diarré - giv dem vand i stedet.
- Pindsvin er glade for at gemme sig i grenbunker, så flyt Sankthansbålet inden du tænder det – det redder liv.

FOTO: ALBERT STEEN-HANSEN

SKRUBTUDSE

Du kan kende tudsen på dens vortede hud og på, at den kravler. Den store skrubtudse er en stedfast ven i den vilde natur, hvor du bor. Den kan bo hos dig i mange år, for den kan blive langt over 20 år gammel og er en loyal nabo. Din skrubtudse bliver boende og spiser havens dræbersnegle, hvis den har det godt.

Tudser spiser ikke kun dine snegle. Den har en bred smag og tager gerne for sig af snegle, bænkebidere,

regnorme, biller, larver og edderkopper. Hvis der er føde nok, bevæger den sig ikke mere end tre meter fra sit skjulested.

Skrubtudsen vil gerne bo skjult for eksempel under træstubbe, væltede træer, stenbunker, i musegange eller – hvis den kan komme op igen - i fugtige kældre og lyskasser med masser af bænkebidere.

SKYGGEN KALDER

Dine vilde naboer har brug for steder at gemme sig. Ikke alle vilde naboer nyder solens varme. Flere af dem, som eksempelvis din skrubtudse, har brug for skygge og fugtige områder. Gør derfor plads i de skyggefulde hjørner.

LAV ET LILLE SUMPBED DER FÅR REGNVAND

1. Find et godt sted i haven med nogen sol om dagen, mål op til bedet og marker yderkanten. Husk det behøver ikke være et kæmpestort bed. 1m² sumpbed kan også give et fint habitat, når det er vokset til og er fugtigt og skyggefuldt mellem planterne.
2. Grav hullet ud, helst 50-100 cm dybt, jo dybere desto bedre, for det holder både på mere vand og giver rødderne lov til at udvikle sig. Lad siderne skråne så de ikke skrider sammen. Jorden gemmer du ved siden af hullet så du kan bruge det senere.
3. Læg en sødug eller gummidug ned i hullet og stik huller i bunden af dugen. Det er ikke en sø men en sump du vil lave, og hvis der står for meget vand i den hele tiden, kan planterne godt mistrives.
4. Fyld jorden tilbage i hullet, og trim kanterne af dugen, så det ligger plan med jorden.
5. Plant planterne ud i sumpen. Det skal helst være hjemmehørende planter. Se idéer til hvilke planter i boksen til højre.
6. På meget varme sommerdage og under tørke kan sumpbedet godt få brug for noget vand. Man kan eventuelt anlægge det, så det naturligt får vand,

for eksempel fra drivhustaget eller et skur. Hvis man vil lave en sump eller regnvandsbed tæt ved huset, kræver det en lidt større planlægning og tilladelser fra kommunen, men det kan i princippet sagtens kombineres.

Skyggefulde hjørner på altanen og terrassen er også vigtigt, så plant store krukke til, med planter som trives i skyggen. De fleste altaner ligger højt, så derfor skal man indrette sin altan til flyvende dyr. Danske insekter er udviklet til at leve på danske planter, så det er en god idé at have masser af danske arter. Plant kun planter, der vil have den samme jord i de samme krukke. Det er også en god idé at sørge for at sikre læ på altanen, med eksempelvis et lille sivhegn eller lignende.

PLANTEEKSEMPLER TIL DIT SUMPBED:

Engkabbeleje *Caltha palustris*

Engnellikerod *Geum rivale*

Kattehale *Lythrum salicaria*

Kvan *Angelica archangelica*

Trævlekrone *Lychnis flos-cuculi*

Almindelig mjødukt *Filipendula ulmaria*,

Bukkeblad *Menyanthes trifoliata*

Eng-forglemmigvej *Myosotis palustris*

Pengebladet *Fredløs Lysimachia nummularia*

OM VORES NATUR OG "VILD NATUR HVOR DU BOR"

"Vild natur hvor du bor" er et af de fem fyrtårne under Vores Natur. Vores Natur er et partnerskab mellem Naturstyrelsen, Friluftsrådet, De Naturhistoriske Museer og DR, der har til formål at invitere alle danskere ud i naturen til aktiviteter og ture, der skal give viden om naturen, lyst til at gå på opdagelse i den og passe på den. Vores Natur bliver støttet af Nordea-fonden, AAGE V. JENSEN NATURFOND og 15. Juni Fonden med i alt 25 millioner kroner.

"Vild natur hvor du bor" vil gennem en landsdækkende indsats give alle interesserede danskere mulighed for selv at forbedre biodiversiteten på en let tilgængelig og engagerende måde og vil inspirere danskerne til at dele og lære om deres vilde bynatur.

Fonde:

Partnere:

OM ORGANISATIONERNE BAG

VILD NATUR HVOR DU BOR

KFUM-Spejderne

KFUM-Spejderne i Danmark har 29.000 medlemmer hvoraf de 21.000 er børn og unge under 17 år. Spejderideen går ud på at udvikle børn og unge til hele mennesker gennem et udviklende program og bl.a. Learning by doing som bærende pædagogisk princip. Naturen er omdrejningspunktet for spejdernes læring, hvorfor spejdere verden over også har det som en vigtig indsats at tage medansvar for at passe på naturen. **Læs mere på www.kfumspejderne.dk**

Dyrenes Beskyttelse

Dyrenes Beskyttelse er et fællesskab for mennesker og organisationer. Vi skaber netværk og indgår i netværk, og sammen arbejder vi lokalt, nationalt og internationalt for dyrevelfærd, biodiversitet og klima. I fællesskab stopper vi overgreb mod dyr og kæmper for et respektfuldt og bæredygtigt forhold mellem dyr, mennesker og natur. **Læs mere på www.dyrenesbeskyttelse.dk**

Landsforeningen Praktisk Økologi

Praktisk Økologi har i mere end 30 år samlet og delt viden om, hvordan man dyrker sin have økologisk og bæredygtigt uden brug af sprøjtegift og kunstgødning. Vi tror på, at glæden over jord under neglene og de hjemmedyrkede måltider fører til en grundlæggende forståelse af sammenhængen mellem jord, natur og menneske. Vi brænder for økologi, bæredygtighed og mere liv i haven. Alle kan være med. **Læs mere på www.oekologi.dk**

DOF BIRDLIFE:

Dansk Ornitologisk Forening/ BirdLife Danmarks formål er at fremme kendskabet til vilde fugle og interessen for naturbeskyttelse i hele verden, inkl. din altankasse eller baghave. Så fat kikkerten, slå benene op og nyd den vilde natur, der hurtigt finder vej hjem til dig, hvis bare du følger vores råd. **Læs mere på www.dof.dk**

